

Lausunto

25.01.2024

Asia: VN/30737/2022

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston päätökseksi huoltovarmuuden tavoitteista

Lausunto

Lausunnot lukuun 1. Johdanto

Kiitämme lausuntomahdollisuudesta ja toteamme seuraavaa:

Toivomme tavoitepäätökseen tarkempaa kirjausta päätöksen toimeenpanosta, sen velvoittavuudesta sekä suhteesta muuhun lainsäädäntöön ja käytännön tekemiseen. Johdannossa todetaan, että huoltovarmuus otetaan huomioon kaikessa päätöksenteossa kaikilla hallinnonaloilla. Päätöksen todetaan lisäksi ohjaavan ja antavan suuntaviivoja. Esitämme, että tavoitepäätöksen johdannossa tuodaan paremmin esille päätöksen velvoittavuus ja suhde valmiuslakiin ja muuhun relevanttiin lainsäädäntöön, ml. CER-direktiivin kansallinen toimeenpano.

Samoin toivomme, että teeman kannalta keskeisiä termejä, kuten esimerkiksi kriittiset toimialat, kriittinen teollisuus, strategisesti merkittävät toimialat, käytetään yhdenmukaisesti ja niiden kattavuus määritellen läpi tavoitepäätöksen tekstin. Myös se, millä perusteella termien tarkoittamien toimijoiden kriittisyys on määritelty, olisi syytä avata tekstissä ainakin jollakin tarkkuudella. Sama koskee luonnollisesti päivitettävää huoltovarmuuslainsäädäntöä.

Tässä tarkoitettuja asioita on käsitelty myös luonnoksen muissa luvuissa.

Viittaamme näiltä osin myös jäsenliittojemme Teknologiateollisuus ry:n, Puolustus- ja ilmailuteollisuus PIA ry:n, Kyberala ry:n, Elintarviketeollisuusliitto ry:n ja Kaupan Liitto ry:n luonnoksesta antamiin lausuntoihin.

Tavoitetyössä näyttäisi painotetun erityisesti materiaalista varautumista. Se on luonnollisesti tärkeää, mutta sen ohella tulisi huomioida myös ei-materiaalinen varautuminen, esimerkiksi luotettava uutisvälitys.

Viittaamme siihen, että World Economic Forum (WEF) nosti tammikuussa 2024 julkaistussa vuotuisessa Global Risk Report 2024 -julkaisussaan kaikkein keskeisimmäksi lyhyen aikavälin (2 v.) globaaliksi riskiksi ”misinformation and disinformation”. Pitkälläkin aikavälillä (10 v.) se katsottiin viidenneksi vakavimmaksi riskiksi todennäköisyyden ja vaikutuksen suhteen. Riski on huomioitu myös päivitettyssä Kansallisessa riskiarvioissa (SM:n julkaisu 2023:4).

Viittaamme tältä osin tarkemmin jäsenliittomme Medialiitto ry:n luonnoksesta antamaan lausuntoon.

Myös materiaallisen varautumisen tarkastelua tulisi jossain määrin laajentaa ja tehdä nykyistä yksityiskohtaisemmin. Viittaamme tältä osin mm. jäsenliittojemme Suomen Tekstiili ja Muoti ry:n (STJM) ja Muoviteollisuus ry:n tavoiteluonnoksesta antamissaan lausunnoissa luvusta toteamaan.

Lausunnot lukuun 2. Huoltovarmuuden toteuttamisen lähtökohdat

Osana tulevaa huoltovarmuuslainsäädännön sekä Huoltovarmuuskeskuksen ja huoltovarmuusorganisaation kehittämistä tulisi käydä läpi, vastaako nykyorganisaatio kaikilta osin tunnistettuihin huoltovarmuusriskeihin mahdollisimman hyvin. Tähän tulisi sisällyttää tarkastelu siitä, heijastaako nykyinen huoltovarmuusorganisaation poolijako eri teollisuuden ja palveluiden alojen tärkeyttä ja merkitystä huoltovarmuuden kokonaisuudessa.

Kaikessa varautumisen yhteistyössä tulisi korostetusti keskittyä toiminnan vaikuttavuuteen ja karsia kaikenlainen toisarvoinen hallinnollinen tekeminen minimiin. Huoltovarmuusyhteistyöhön osallistuvan yrityksen kannalta keskeisintä on saada tukea ja tietoa omaan varautumistyöhönsä.

Luvussa tunnustetaan se tosiasia, että merkittävilä osin kriittinen infrastruktuuri on yksityisten yritysten omistuksessa ja hallinnassa. Toivoisimme, että tämä näkyisi tavoitepäätöksessä vieläkin selvemmin. Huoltovarmuuspoolien toiminta on korostetun elinkeinoelämävetoista. Poolit keräävät tietonsa suoraan yrityksiltä ja alan järjestöiltä, ja ne muodostavat huoltovarmuusorganisaation tilannekuvan perustan. Yritysvetoinen poolitoiminta on kansallisen huoltovarmuusjärjestelmän selkeä vahvuus, joka perustuu julkisen ja yksityisen sektorin toimivaan yhteistyöhön. Yhteistyöhön liittyy olennaisena elementtinä pitkän yhteistyön kautta rakennettu keskinäinen luottamus, jota pitää vaalia kaikin keinoin. Sekin olisi hyvä todeta tavoitepäätöksessä.

Sivun 4 alareunassa todetaan: ”Selvitetään tarve ja mahdollisuudet uudistaa yleistä julkisten hankintojen sääntelyä EU-sääntelyn puitteissa siten, että huoltovarmuustarpeet tulevat riittävästi huomioituiksi.” Julkisten hankintojen osalta on syytä keskittyä nimenomaan hankintojen sääntelyn arviointiin kriisitilanteiden varalta, esimerkiksi tarvitaanko keveämpää/ yksinkertaisempaa/ sallivampaa menettelyä. Kansallisesti esitetyt näkemykset esimerkiksi kuntien omistamien yhtiöiden muita yrityksiä merkittävämmästä roolista huoltovarmuutemme kannalta sekoittavat kansallista keskustelua. Huoltovarmuuden osalta merkitystä ei ole sillä, kuka yrityksen omistaa.

Alaluvussa 2.1 (Huoltovarmuuden muuttunut toimintaympäristö) on tarkasteltu toimintaympäristön muuttunutta ja muuttuvaa uhkakuvaa. Ehdotamme, että alalukuun lisättäisiin myös uusien teknologioiden, esim. tekoälyn positiiviset ja negatiiviset vaikutukset. Toivoisimme, että myös sähköenergian saatavuus todettaisiin alaluvussa nimenomaisesti. Se on kuitenkin kaikkein keskeisin, kaikkien toimijoiden koko ajan tarvitsema kriittinen hyödyke. Alaluvussa tulisi korostaa myös nykyistä enemmän mis- ja disinformaation uhkakuvan muutosta ja vaikutusta huoltovarmuustyöhön huomioiden edellä WEF:n raportista todettu.

Alaluvussa 2.2. (Huoltovarmuuden pohjoismainen, eurooppalainen ja globaali ulottuvuus) on tarkasteltu kansainvälisen yhteistyön kehittämisen ja laajentamisen tärkeyttä. Olemme todetusta samaa mieltä. Korostamme sitä, että Suomella on kansainväliseen yhteistyöhön paljon annettavaa, mutta myös paljon saatavaa. Siltä osin kuin Suomen huoltovarmuusyhteistyön pitkä perinne antaa Suomelle mahdollisuuden olla antavana osapuolena yhteistyössä, myös tällöin Suomi hyötyy yhteistyöstä: koska Pohjoismaat, Euroopan maat ja NATO-maat ovat kaikki monin tavoin riippuvaisia toisistaan, Suomi on sitä paremmin varautunut, mitä paremmin muut yksittäiset yhteistyömaat ovat huolehtineet omasta varautumisestaan. Jos Suomi voi omalla esimerkillään tässä tukea, se on myös meidän etumme.

Huoltovarmuusorganisaatio tulisi kuvata päätökseen tarkemmin, sillä huoltovarmuusorganisaatiolle annetaan tavoitepäätöksessä lukuisia tehtäviä ja vastuita. Tehtävien ja ohjaussuhteiden osalta on tarkasteltava, minkälainen lakisäätöinen mandaatti kullakin taholla on annetun tehtävän hoitamiseksi.

Luvussa todetaan myös, että Huoltovarmuuskeskus ohjaa huoltovarmuusorganisaatiota. Mitä ohjauksella käytännössä tarkoitetaan? Minkälainen tosiasiallinen ohjaussuhde Huoltovarmuuskeskuksella on viranomaisiin, yrityksiin ja järjestöihin? Miten tämä ohjaus suhteutuu esimerkiksi viranomaisten osalta hallinnonalan sisäiseen ohjaukseen huoltovarmuuden kehittämisessä ja tavoitepäätöksen toteuttamisessa? Tavoitepäätösluonnoksessa kuitenkin mainitaan, että ministeriöt vastaavat huoltovarmuudesta ja kehittävät sitä omalla toimialallaan valtioneuvoston ohjesäännön (262/2003) mukaisesti. Tavoitepäätökseen olisi hyvä kirjata tarkemmin myös mitä kriittisten yritysten ohjauksella tarkoitetaan.

Luonnoksessa mainitaan, että Huoltovarmuuskeskuksen tehtävänä on tukea huoltovarmuuskriittisiä yrityksiä laajentamaan varautumistaan. Tavoitepäättöksessä olisi hyvä kuvata mitä konkreettisia tukimuotoja Huoltovarmuuskeskuksella on tähän tarjota.

Viittaamme myös jäsenliittojemme, mm. Medialiitto ry:n, Muoviteollisuus ry:n, Meriteollisuus ry:n, Kemianteollisuus ry:n ja Suomen Tekstiili ja Muoti ry:n tavoiteluonnoksesta antamissaan lausunnoissa luvusta toteamaan.

Lausunnot lukuun 3. Kehittämiskohteiden taustat ja tavoitteet

Luvussa 3.1 on tarkasteltu huoltovarmuuskriittistä infrastruktuuria. Luvussa tarkastellaan kriittistä infrastruktuuria kokonaisuutena. Tämä on sinällään aivan oikein, mutta luvussa pitäisi mielestämme tunnistaa nykyistä selvemmin myös tarve arvottaa ja priorisoida kriittisen infrastruktuurin toimijoita ja kohteita keskenään, suhteessa toisiinsa. Viime vuosien lainsäädäntökehitys on johtanut yhä vahvemmin siihen, että kriittisen toiminnan kokonaiskattavuus yhteiskunnassa on koko ajan laajentunut, mutta meiltä puuttuu jossain määrin kyky priorisoida eri toimintoja ja toimintaa tilanteissa, joissa jotakin keskeistä hyödykettä ei riitä kaikille kriittisille toimijoille. Tähän liittyvät haasteet näkyivät selvästi esimerkiksi sähköpulan uhatessa syksyllä 2022. Tällaisissa tilanteissa kriittisiä toimintoja ja toimijoita ei voida kohdella yhtenä joukkona. CER- ja NIS2-direktiivien kansallinen toimeenpano osaltaan toki luo tähän nykyistä parempia puitteita.

Yritysten varautumisen kannalta mainitut CER- ja NIS2-direktiivien kansalliset täytäntöönpanolait ovat lähivuosien keskeisimmät varautumiseen liittyvät lakikokonaisuudet. Niiden täytäntöönpanossa on panostettava nykyisten rakenteiden ja toimijoiden täysimääräiseen hyödyntämiseen ja pidättäytyttävä luomasta uusia hallinnollisia rakenteita samaa asiaa ohjaamaan. Tähän liittyvien viranomaisvastuiden määrittäminen ovat olleet erityisesti CER-direktiivin kansallisessa toimeenpanossa haasteellisia. Vaikka CER-direktiiviä ja sen kansallista toimeenpanoa on kehitetty kansallisen turvallisuuden kontekstissa, on aivan selvää, että direktiivin ja tulevan kansallisen lain tarkoittama tekeminen on luonteeltaan huoltovarmuudellista varautumista. Koska Suomen huoltovarmuus lopulta rakentuu erityisesti yksityisen sektorin toimesta huoltovarmuusorganisaatiossa Huoltovarmuuskeskuksen tukemana ja koska merkittävä osa yksityisen sektorin huoltovarmuustoimijoista kuuluvat CER:n soveltamisalaan, ne eivät hyödy siitä, että niiden varautumistoimintaa ohjattaisiin jatkossa toisaalta Huoltovarmuuskeskuksen ja huoltovarmuuspoolien toimesta, toisaalta muiden toimijoiden toimesta. Monesta lähteestä tuleva ohjaus helposti sekoittaa kokonaisuutta, estää synergioiden hyödyntämistä ja lisää kustannuksia.

Lainsäädännön toimeenpanossa on myös keskeistä, että se toteutetaan kaikilta osin järkevästi. Liian raskas sääntely ei ole toimivaa liiketoiminnan kannalta. Säädösvalmistelussa on pidettävä huolta, että toimivaa sektorien ja poolien sisällä tehtävää yhteistyötä ei säädellä tarpeettomasti. Huoltovarmuuden kehittämistoimenpiteitä suunniteltaessa on tärkeää huomioida, ettei toimiviksi todettuja yhteistyömalleja muuteta itseisarvoisesti. Sääntelyn lisääminen ei lähtökohtaisesti edistä yritysten sitoutuneisuutta huoltovarmuustyöhön. Ennemminkin sitoutumista edistää, että yritykset kokevat yhteistyörakenteet toimiviksi ja niille lisäarvoa tuottaviksi muun muassa ajantasaisen ja

kaksisuuntaisen tilannekuvaprosessin sekä poolien välittäjäroolin sosiaalisessa verkostossa toimimisen.

Markkinoiden toimivuus on pyrittävä varmistamaan kaikissa turvallisuustilanteissa, sillä myös häiriötilanteissa lähtökohtana on markkinaehtoinen toiminta.

Huoltovarmuusorganisaation poolien roolia normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa on tarpeen tarkentaa. Tällä hetkellä poolien roolia ei ole täsmennetty. Kuitenkin poolit ovat olemassa oleva, luonteva yhteistyörakenne ja -linkki elinkeinoelämän ja Huoltovarmuuskeskuksen sekä muiden viranomaisten välillä. Häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa on järkevää mahdollisuuksien mukaan mahdollisimman pitkään toimia normaaliolojen olemassa olevien käytäntöjen ja rakenteiden mukaisesti. Huoltovarmuuskriittisten toimijoiden varajärjestelyjä normaaliolojen häiriötilanteiden ja poikkeusolojen viestintään sekä kommunikointiin toistensa kanssa tulisi kehittää esimerkiksi satelliittipalveluja hyödyntäen.

Varautumista on tarkoitus kehittää sääntelyn, sopimuksellisen varautumisen sekä myös julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä kehittämällä. Pidämme tärkeänä, että siltä osin kuin yksityisille toimijoille määritetään varautumisvelvoitteita, toimijoilla tulisi olla mahdollista saada korvaus varautumisvelvoitteeseen liittyvistä toimenpiteistä, jotka selvästi poikkeavat tavanomaisena pidettävästä toiminnasta ja joista aiheutuu lisäkustannuksia.

Viittaamme näiltä osin myös jäsenliittomme Kaupan Liitto ry:n luonnoksesta antamaan lausuntoon.

Luvussa 3.1 tulisi tuoda selvästi esille elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteisharjoittelun tärkeys osana varautumista ja huoltovarmuutta ja myös eri tahojen järjestämien harjoitusten koordinoimisen tärkeys valtakunnallisesti toimialasta riippumatta.

Luvun 3.2. (Digitaalinen yhteiskunta) alalukujen jako vaikuttaa osin hieman keinotekoiselta (Digitaalinen infrastruktuuri-, Digitaaliset tietovarannot-, Digitaaliset järjestelmät- ja Kyberturvallisuus-alalukujen jaon osalta). Osin samoja asioita on käsitelty kolmessa ensimmäisessä alaluvussa ja lisäksi kyberturvallisuutta koskevassa alaluvussa. Kyberturvallisuus olisi lisäksi tarpeen määritellä: mitä sillä tarkalleen tässä kontekstissa tarkoitetaan. Sekin ehkä osaltaan selkiyttäisi sitä, mitä asioita ja tavoitteita missäkin luvussa kannattaa käsitellä.

Luvussa 3.2 tulisi myös nykyistä paremmin ja laajemmin tunnistaa luotettavan tiedonvälityksen rooli ja merkitys osana digitaalista yhteiskuntaa ja sen palveluita. Viittaamme tältä osin jäsenliittomme Medialiitto ry:n lausuntoon. Se on lausunnossaan ottanut myös laajemmin kantaa luvun 3.2. asioihin. Yhdymme Medialiiton lausunnossaan toteamaan myös muilta lukua koskevilta osin.

Kannatamme jäsenliittomme Rakennusteollisuus ry:n lausunnossaan tekemää ehdotusta, jonka mukaan digitaaliseen turvallisuuteen liittyvä perusopetus, täydennys- ja jatkokoulutus sekä niihin liittyvä harjoittelu on integroitava tarkoituksenmukaisella tavalla muuhun opetukseen selkeinä osaamisvaatimuksina eri koulutustasoilla ja -tyypeissä.

Yritykset toimivat yhteiskunnan digitalisoitumisen vetureina ja ovat keskeisiä yhteiskunnan kyberkestävyyden vahvistamisessa. Suurin osa tietojärjestelmistä sekä tiedosta on yritysten hallussa. Tämä on osittain huomioitu luvussa 3.2. Luonnos ei kuitenkaan huomioi, ettei kyberturvallisuuden johtamisrakennetta uudistamalla voida huolehtia koko yhteiskunnasta, sillä suunniteltu rakenne ei ota huomioon yksityistä sektoria. Kannatamme jäsenliittojemme Teknologiateollisuus ry:n, PIA ry:n ja Kyberala ry:n yhteisessä lausunnossaan esittämää tarkennusta tähän kirjaukseen, jotta se vastaisi yhteiskunnallista todellisuutta.

Luvussa 3.3. (Kansalaisvarautuminen) ei tarkastella ollenkaan informaatio- ja medialukutaidon sekä mediakasvatuksen merkitystä. Huomioiden sen, kuinka keskeisiä tällä hetkellä ovat dis- ja misinformaatioon liittyvät riskit ja sen, kuinka keskeistä niiden hallinnassa on kansalaisten kyvykyys tunnistaa ja käsitellä niitä, niitä tulisi ehdottomasti tarkastella myös tavoiteluonnoksessa nykyistä enemmän ja tarkemmin. Viittaamme jäsenliittomme Medialiitto ry:n lausunnossaan toteamaan.

Kansalaisvarautumiseen tulisi sisällyttää myös digitaalisen turvallisuuden perustaidot, kuten jäsenliittoomme Rakennusteollisuus ry on lausunnossaan ehdottanut.

Kannatamme alaluvussa 3.4. (Huoltovarmuuden alueellinen ulottuvuus) todettua. Korostamme sitä, että kokonaisturvallisuus ja huoltovarmuus ovat tärkeitä asioita myös varmistettaessa eri alueiden säilymistä houkuttelevina kansalaisten asua ja yritysten yrittää, investoida ja työllistää. Suomessa on valitettavasti käynnissä monilla alueilla eriytymiskehitys, joka on suuri huolenaihe. Alueellisessa ja paikallisessa huoltovarmuustyössä tulee osaltaan varmistaa, että eri toimijoiden yhteistyö on hedelmällistä ja samansuuntaista. Kannatamme tältä osin myös Turvallisuuskomitean 22.6.2022 antamassa suosituksessa todettua. Olemme EK:ssa selvittämässä tähän kokonaisuuteen liittyviä asioita hankkeessa, jossa haetaan keinoja vahvistaa yritysten toimintaedellytyksiä itäisessä Suomessa.

Toivoisimme, että luvussa 3.5 (Huoltovarmuuden tilanneseuranta ja ennakointi) puhutaan paljon viranomaisten tiedonsaannista, tilannekuvan ja ennakoititiedon tärkeydestä päätöksenteon tukena. Tämä on toki tärkeää, mutta toivoisimme, että luvussa painotettaisiin nykyistä enemmän monien uhkien eturintamassa olevien yritysten tiedontarpeita. Kolmannessa kappaleessa todetaan mm. ”Ajantasaista tilannekuvaa ja tiedon jakamista voidaan käyttää laajasti yhteiskunnan eri toimijoiden, erityisesti yritysten, itsenäisen jatkuvuudenhallinnan ja varautumisen edistämiseksi ja ohjaamiseksi.” Tämän tulisi olla enemmänkin velvollisuus. Edelleen aivan liian usein tärkeämpää tuntuu olevan tiedon kerääminen hallinnon toimijoita varten kuin sen jakaminen tarvitseville

keskeisille yrityksille. Lisäksi olisi erittäin tärkeää selvittää ja purkaa tiedonvaihdon esteitä, sekä viranomaisten välillä, mutta myös viranomaisilta yrityksille. Tulee löytää keinot, joilla myös kriittisille, luotetuille yrityksille voidaan luovuttaa kansallisen varautumisen kannalta tärkeää turvallisuusluokiteltuakin tietoa nykyistä laajemmin.

Viittaamme myös jäsenliittojemme, mm. Suomen Tekstiili ja Muoti ry:n, Muoviteollisuus ry:n, Meriteollisuus ry:n ja Medialiitto ry:n lausunnoissaan toteamaan.

Lausunnot lukuun 4. Toimialakohtaiset huoltovarmuustavoitteet ja kehittämiskohteet

Osin luonnoksen lukuun 4 ja sen alalukuihin kirjatut tavoitteet jäävät vielä melko yleiselle tasolle. Luonnoksessa on esimerkiksi useita tavoitteita ”kehittää”. Toivoisimme, että kaikkien tavoitteiden kunnianhimon taso olisi riittävän korkea ja tavoitteisiin pääsemistä tuettaisiin pyrkimällä vielä tarkentamaan tavoitekirjauksia. Tavoitteen tulisi kuvata tavoitetila, mihin tulisi päästä. Jonkin asian kehittäminen ei vielä kuvaa sitä, mihin tulisi päästä. Tästä syystä tavoitteisiin tulisi kytkeä myös niiden etenemistä ja saavuttamista kuvaavat mittarit, vastuutaho(t), seuranta ja aikataulu. Tavoitepäätyksen tulisi kuvata tarkemmin huoltovarmuuden turvaamisen tavoitetila – mihin yhteiskunnan palvelujen tavoitetasoon huoltovarmuustoiminnalla tulisi päästä.

Yhteisenä, kaikkia toimijoita palvelevana tavoitteena tulisi olla toimitilavarauksjärjestelmän palauttaminen sellaiseksi kuin se oli ennen vuoden 2010 aluehallintouudistusta. Tällä hetkellä poikkeusoloissa tarvittavien kriittisten toimitilojen käyttöön liittyviä tarpeita ei käydä läpi poikkihallinnollisesti ja myös huoltovarmuuskriittiset yritykset osallistaen. On täysin välttämätöntä, että tähän luodaan mekanismi, jolla kytetään tunnistamaan ja ratkaisemaan samaan tilaan liittyvät kilpailevat poikkeusolojen tarpeet eri viranomaisten ja toisaalta kriittisten yritysten ja viranomaisten tarpeiden välillä. Ymmärtääksemme tällä hetkellä varauksia tekevät vain yksittäiset viranomaiset omiin rekistereihinsä, mikä ei mahdollista mahdollisten kollisiotilanteiden tunnistamista ja ratkaisemista. Riskinä tällöin on, että toimintaan olennaisesti vaikuttavat kollisiot ilmenisivät vasta mahdollisesti valmiutta nostettaessa ja/tai poikkeusoloissa, jolloin niiden ratkaiseminen kaikkia tyydyttävällä tavalla olisi myös vaikeampaa.

Luvussa 4.1 (Energiahuolto) tulisi selkeästi todeta kuinka oleellista on, että kriittisten toimintojen sähkönsaanti varmistetaan myös itse toimijoiden toimesta. Merkittävä puute päätösluonnoksessa on sähkönsiirto- ja jakeluverkkojen riittämätön huomioiminen. Sähköistymisen myötä sähköverkkojen merkitys korostuu. Niihin on kyettävä investoimaan riittävästi siten, että uusi sähköntuotantoa ja -kulutus voidaan liittää verkkoon ja samalla verkkojen resilienssi varmistetaan.

Kiinnitämme huomioita myös siihen, että kun luonnoksessa on tunnistettu useita toimintoja kriittisiksi yhteiskunnan turvallisuuden kannalta ja että niiden toiminta määritetään varmistettavaksi pitkäaikaisissa sähkönsaannin häiriöissä, näiden toimintojen joukossa on mainittu päivittäistavarahuolto. Päivittäistavarahuollon määrällisesti suurin ja tärkein osa on elintarvikkeet.

Haluamme muistuttaa, että elintarvikehuollon jatkuvuus pitkäaikaisissa sähkösaannin häiriöissä edellyttää koko elintarvikeketjun toiminnan jatkuvuutta ja siten sähkösaannin varmistamista.

Muilta osin viittaamme jäsenliittojemme Energiateollisuus ry:n, Elintarviketeollisuusliitto ry:n ja Kaupan Liitto ry:n päätösluonnoksesta antamiin lausuntoihin.

Lukuun 4.2 (Kuljetusten jatkuvuus) tulisi kirjata myös se, että väylien ja vaihtoehtoisten kuljetusreittien kehittämisessä hyödynnetään myös mahdollisesti saatavilla oleva kansainvälinen EU- ja NATO-rahoitus.

Esitämme jäsenliittojemme Teknolomiteollisuus ry:n, PIA ry:n ja Kyberala ry:n yhteiseen lausuntoon viitaten, että alalukuun lisätään: ” Kuljetusten turvaamisessa on huomioitava Suomen riippuvuus kansainvälisistä verkostoista ja markkinoista. Suomen ympärivuotisten merikuljetusten mahdollisimman hyvä toimintavarmuus sekä jatkuvuus on turvattava. Siten on tärkeä huolehtia myös meriteollisuuden osaamisesta, ml. arktinen osaaminen sekä alan toimintakyvystä. Tämä edellyttää lisäksi hyväkuntoista ja toimintakykyistä jäänmurtajakalustoa ja vartiolaivastoa, joita pystytään hyödyntämään monipuolisesti.” Myös jäsenliittomme Meriteollisuus ry on painottanut samoja asioita lausunnossaan.

Viittaamme myös mainittujen liittojen lausunnossaan tekemiin yksityiskohtaisempiin huomioihin luvussa 4 todetusta.

Luvun 4.3 osalta toteamme jäsenliittojemme Kaupan Liitto ry:n ja Elintarviketeollisuusliitto ry:n lausunnoissa toteamaan, jonka mukaan toimintavarman myymäläverkoston lisäksi on tärkeää huomioida, että päivittäistavara- ja elintarvikehuollon turvaamisen kannalta päivittäistavarakaupan toimitusketjussa on elintärkeää huolehtia myös hankinnan, jakelukeskusten ja logistiikan jatkuvuudenhallinnasta, varautumisesta ja toimintaedellytyksistä.

Koko elintarvikeketjun (alkutuotannosta kauppaan) logistiikkapalvelut täytyy pystyä turvaamaan kaikissa tilanteissa. Pidämme hyvänä, että elintarvikehuollon erityiseksi kehityskohteeksi on määritelty koko elintarvikeketjun logistiikan toimintavarmuuden kehittäminen. Elintarvikejakelun osalta tässä yhteydessä korostuu ajoneuvojen ja kuljettajien sodan ajan sijoitusten, ja siviiliyhteiskunnan varautumistoiminnan yhteensovittaminen sekä häiriötilanteiden aikainen polttoainehuolto. On tärkeää huomioida myös, että sähkönsäätavuus on kriittinen toimintaedellytys kaupan myymäläverkostolle ja jakelulle.

Kaupan toiminta perustuu toimivaan maksujärjestelmään. Arvoketjussa on otettava huomioon sekä tavarantoimittajille tapahtuvat maksatukset että kaupan asiakkaiden ja kuluttajien suorittamat

maksut. Kauppa ei pidä realistisena korttimaksamisen sijasta vakavassa häiriötilanteessa maksamisen toteuttamista vain käteisellä. On tärkeää huomioida kaikkien maksutapojen toimintaedellytykset vakavassa häiriötilanteessa. Keskeistä on häiriöherkkyyden vähentäminen koko maksamisen ketjussa.

Luvussa 4.6 (Kriittinen teollisuus) on aivan oikein todettu, että Suomen talous on riippuvainen menestyvästä vientiteollisuudesta ja että valtio edistää huoltovarmuudelle kriittisen teollisuuden tuotannon, tarvittavan osaamisen ja tuotekehityksen sekä tutkimuksen säilymistä Suomessa. Mielestämme kunnianhimon tason tulisi olla tätä korkeampi; tavoitteena ei tulisi olla vain nykyisen teollisuuden Suomessa pysymisestä huolehtiminen, vaan myös uusien investointien houkuttelu ja varmistaminen.

Luvun 4.7 (Fyysisen infrastruktuurin rakentaminen ja kunnossapito) osalta kannatamme jäsenliittomme Rakennusteollisuus ry:n lausunnossaan tekemää ehdotusta, jonka mukaan tulisi selvittää poikkihallinnollisesti mahdollisuutta hyödyntää valmiusrakentamisen sopimusjärjestelyjä myös normaaliolojen vakaviin häiriötilanteisiin varautumiseen ja yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin korjaamiseen sekä suojaamiseen. Vaihtoehtoisesti olisi kehitettävä muita samankaltaisia, rakennusalan resursseja koskevia sopimuksellisia varautumisjärjestelyjä myös muihin kuin sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeisiin. Tällä hetkellä laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista muodostaa esteen valmiusrakentamisen sopimuksilla luodun valmiuden hyödyntämiseen muissa kuin sotilaallisissa kriiseissä tai niihin varautumisessa.

Edellä todettuun viitaten ehdotamme Rakennusteollisuus ry:tä kannattaen tavoitteisiin lisättäväksi, että ”suunnitelmat rakentamisen ja rakennustuotteiden säännöstelemiseksi on päivitettävä ja niiden toimeenpanoa on harjoitettava säännöllisesti vastuuviranomaisten toimesta.”

On hyvä, että luvussa 4.8 (Sosiaali- ja terveydenhuolto sekä sosiaaliturva) on huomioitu myös yksityisen sektorin merkittävä rooli julkisen sektorin lisäksi. Kriisitilanteissa ja niihin varautumisessa tulee kaikilla hallinnonaloilla varmistaa yhteiskunnan kokonaisvoimavarojen hyödyntäminen. Tämä epäonnistui koronakriisissä; yksityistä terveydenhuoltoa, erityisesti työterveyshuoltoa ei hyödynnetty läheskään niin laajasti eikä ennakkollisesti kuin olisi ollut tarve ja mahdollisuus.

Luvun 4.9 otsikkona on Rahoitus- ja vakuutuspalvelut, mutta sen tekstissä ei sanallakaan käsitellä vakuutuspalveluja. Häiriötilanteissa vakuutuspalvelut, erityisesti vahingontorjunta- ja korvauspalvelut ovat kriittisiä niin yritysten kuin kansalaisten kannalta. Ne tulisi ehdottomasti sisällyttää myös alaluvun tekstiin.

Toimialakohtaisesta tarkastelusta on kokonaan jätetty pois mediapalvelut ja laajemminkin henkisen ja ei-materiaalisen huoltovarmuuden kannalta olennaiset palvelut. Ehdotamme, että ne sisällytetään myös tähän lukuun omana alalukunaan.

Joissakin alaluvuissa on tarkasteltu myös tarvittavien osaajien ja osaamisen saatavuutta ja varmistamista. Henkilövarausjärjestelmä (VAP-varaukset) toimii ja on kohtalaisen laajasti tunnettu ja käytössä. Siinä kuitenkin korostuvat asevelvollisten käyttö toisaalta puolustusvoimien ja toisaalta kriittisten muiden toimijoiden tarpeisiin. Meillä on kuitenkin muitakin kriittisiä osaajaryhmiä ja niitä koskevia tarpeita. Suomesta puuttuu laajempi, erilaiset kriittiset ja usein myös keskenään kilpailevat henkilöstötarpeet kattava järjestelmä ja tarkastelun systematiikka, jossa käytäisiin säännöllisesti läpi ja varmistettaisiin, että kaikkiin kriittisiin toimintoihin on saatavissa riittävä osaajajoukko myös kansallista valmiutta nostettaessa ja poikkeusoloissa.

Tilanne ei ole riittävän selkeä edes puolustusvoimien ja muiden kriittisten toimintojen tarvitsemien resurssien välillä. Esimerkiksi:

Suomessa on noin 700 sopimuspalokuntaa, jotka osin kärsivät resurssipuutteista jo normaaliaikana. Niiden henkilöstöä on VAP-varattu, mutta koska kyse on harrastustoiminnasta, tulkinta on käsittääkseni ollut, että VAP-varaus sopimuspalokuntatoimintaan edellyttää henkilön suostumusta. Saamiemme tietojen mukaan erään pelastuslaitoksen alueella toimivat sopimuspalokunnat ovat varanneet noin kolmasosan vahvuudestaan. Onko valtakunnallisesti ja alueittain varmistettu, että sopimuspalokuntien käyttöön jää riittävä vahvuus myös kriisitilanteissa?

Monien yksityisten kohteiden fyysisestä suojaamisesta vastaavat osin vartioimisliikkeiden palveluksessa olevat vartijat, jotka kuitenkin suurelta osin ovat nuorehkoja miehiä ja naisia, joista monilla on myös sodan ajan sijoitus ja jotka sotilaskoulutuksensa, siviiliosaamisensa, ikänsä ja kuntonsa puolesta kuulunevat usein ensimmäisten joukossa kutsuttaviin joukkoihin. Onko varmistettu, kuinka paljon tällaisessa tilanteessa vartijoita jää tekemään työtään, miten he jakautuvat alueellisesti ja mikä vartijakapasiteetin todellinen käytettävyyksensä kriisitilanteissa olisi?

Vastaavia esimerkkejä löytyy varmasti lisää.

Viittaamme myös jäsenliittojemme Medialiitto ry:n, Muoviteollisuus ry:n, Meriteollisuus ry:n ja Suomen Tekstiili ja Muoti ry:n omien toimialojensa tarpeiden näkökulmasta ja yleisemminkin lausumaan. Myös oman näkemyksemme mukaan liitot ovat todenneet olennaisia asioita nykyisten järjestelyjen kehittämistä edellyttävistä kohdista.

Lausunnot lukuun 5. Huoltovarmuustoiminnan rahoitus ja kehitys

Olemme samaa mieltä luvussa todetusta. Luvussa tulisi kuitenkin tunnistaa myös se vuoden 2022 huoltovarmuusselonteossa ja sen käsittelyssä painotettu seikka, että jatkossa

huoltovarmuusvaroista ei tule rahoittaa sellaista ministeriöiden toimintaa, joka tulisi luonteensa puolesta kattaa valtion budjetista. Näin on aiempina vuosina tapahtunut.

Huoltovarmuusrahaston varojen käyttö kytkeytyy luonnollisesti olennaisesti myös siihen, miten tulevassa lainsäädäntötarkastelussa Huoltovarmuuskeskuksen tehtävät määritellään; tehtävämäärittely luo perustan varojen oikein kohdennetulle käytölle.

Lausunnot lukuun 6. Valtioneuvoston tavoitteiden seuranta

Viittaamme edellä lukua 4 koskien tavoitteiden määrittelystä lausumaamme. Jos tavoitteena on ”kehittää” tms., seuranta ei paljon vaadi. Jotta toiminta olisi todella vaikuttavaa ja oikein kohdennettua, kunnianhimon tason tulisi olla korkeampi, tavoitteiden tulisi kuvata konkreettisemmin asian tavoitetila ja tavoitteiden seurantaan tulisi olla mittarit, vastuutaho(t), seurantasuunnitelma ja aikataulu.

Muut selontekoa koskevat yleiset kommentit

Luonnoksessa on nähdäksemme kohtalaisen kattavalla ja tasapainoisella, joskin hieman liian yleisellä tavalla huomioitu sekä pääministeri Orpon hallitusohjelman asiaan liittyvät kirjaukset, että vuonna 2022 hyväksytyt huoltovarmuusselonteon kehittämiskirjaukset.

Edellä olevien yksityiskohtaisempien kommenttien ja viittausten lisäksi viittaamme myös yleisesti jäsenliittojemme Elintarviketeollisuus ry:n, Suomen Tekstiili ja Muoti ry:n, Rakennusteollisuus ry:n, Kaupan Liitto ry:n, Kemianteollisuus ry:n, Ilmailu- ja puolustusteollisuus PIA ry:n, Teknologiateollisuus ry:n, Kyberala ry:n, Meriteollisuus ry:n, Medialiitto ry:n sekä Muoviteollisuus ry:n tavoiteluonnoksesta antamiin lausuntoihin.

Kunnioittavasti

Elinkeinoelämän keskusliitto EK

Lainsäädäntö ja hallinto

Tommi Toivola

Johtaja

Rajamäki Markku
Elinkeinoelämän keskusliitto EK - Lainsäädäntö ja hallinto